

УДК 378.016: [373.015.31:172.15]

Дроздова К. Є., Василевська-Скупа Л. П.

Науково-методологічні підходи до виховання національної самосвідомості учнів у контексті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва

Теоретично обґрунтовується необхідність визначення науково-методологічних підходів (культурологічного, етнопедагогічного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного) до формування у майбутніх учителів музичного мистецтва готовності виховувати національну самосвідомість учнів. Ці підходи діють як загальнонаукові методологічні орієнтири в системі фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання національно-патріотичних почуттів та національної самосвідомості школярів. Послідовно з'ясовується сутність кожного підходу, значення для формування готовності студентів-музикантів до виховання майбутніх патріотів нашої держави, у яких має бути високий рівень національної самосвідомості. Результати аналізу запропонованих науково-методологічних підходів свідчать про можливість використання у професійній підготовці майбутніх педагогів-музикантів в аспекті національного виховання юних громадян України.

Ключові слова: готовність майбутніх учителів музики; громадянська ідентичність; національна творчість; учитель мистецтва.

В умовах сьогодення перед системою вищої вітчизняної мистецької освіти постала потреба підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання національно-патріотичних почуттів та національної самосвідомості учнівської молоді. Такі завдання обґрунтовано у *Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки*. У цьому державному документі зазначено, що в Україні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини [15]. У зв'язку з цим, професійна підготовка майбутніх педагогів-музикантів передбачає обґрунтування науково-методологічних підходів до виховання національної самосвідомості учнів. Цим обґрунтована актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес науковців до науково-методологічних основ професійної підготовки майбутніх учителів. Концепції особистісно-орієнтованого підходу до підготовки майбутніх педагогів були предметом дослідження В. Андрущенка, І. Бега, Л. Божович, І. Зязюна, В. Кременя, О. Олексюк, С. Сисоєвої, Г. Падалки, та ін.; питання компетентнісного підходу розкрито в працях О. Овчарук, О. Савченко, С. Шишова та ін.; особливості культурологічного підходу розглянуто у наукових працях В. Моляко, В. Зінченка, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін.; роль етнопедагогічного підходу у вихованні особистості досліджують С. Гончаренко, В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук, Н. Тараненко та ін.; важливість діяльнісного підходу вивчали Л. Виготський, Д. Ельконін, Л. Ільчук, С. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Рудницька, Т. Тихонова та ін. Разом з тим, аналіз теоретичних джерел засвідчує відсутність науково-методологічних підходів щодо формування у майбутніх учителів музичного мистецтва готовності до виховання національної самосвідомості учнів.

Метою цієї публікації є обґрунтування науково-методологічних підходів до виховання національної самосвідомості учнів у контексті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Сучасний вчитель музичного мистецтва має бути не лише професійним музикантом, але й вихователем, здатним усвідомлювати свою приналежність до неповторної національної культури як невід'ємної складової загальнолюдської культури та виховувати національну самосвідомість підрастаючого покоління.

Основними вимогами продуктивної підготовки вчителя музичного мистецтва до майбутньої виховної діяльності є впровадження науково-методологічних підходів, котрі визначають зміст, методи навчального процесу відповідно до мети і закономірностей мистецької освіти.

Поняття «методологія» означає вчення про науковий метод пізнання: сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що застосовуються в певній науці: галузь знання, яка вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і перетворювальної діяльності [14, с. 64]. Водночас «науковий підхід» – це органічне поєднання теорії (або концептуальних поглядів) із методами, які сукупно віддзеркалюють реальність [6, с. 30]. Слід підкреслити наступні науково-методологічні підходи до виховання національної самосвідомості учнів в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів: особистісно-орієнтований, культурологічний, культурологічний, етнопедагогічний, компетентнісний, діяльнісний.

Одним з першочергових науково-методологічних підходів у процесі підготовки студентів-музикантів до виховної роботи є *особистісно-орієнтований*, адже вони мають бути компетентними у виборі методів, форм та засобів виховання національної самосвідомості учнів, враховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості, ціннісні орієнтації.

Стосовно зазначеного підходу в підготовці майбутнього вчителя І. Бех зазначав, що потрібно «... гуманізувати навчальний процес, наповнити високими естетично-духовними переживаннями, утвердити взаємини справедливості й поваги, максимально розкрити потенційні можливості особистості, стимулювати її до особистісно розвивальної творчості» [1].

На думку Г. Падалки, особистісно-орієнтований підхід у галузі мистецької освіти ґрунтується на таких провідних позиціях:

- спрямування навчального процесу на розвиток особистості учня (сприймання, пам'яті, мислення, мови, уяви учнів, їх почуттів і вольових якостей, темпераменту, здібностей, розвиток умінь спілкування);

- художній розвиток учня (розширення можливостей сприймання, формуванню мистецько-виконавських умінь і навичок, активізації його творчого потенціалу і здатності до художньої творчості);

- ствердження суб'єктної ролі учня в процесі мистецького навчання [11, с. 52].

Отже, впровадження особистісно-орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх педагогів-музикантів сприятиме розкриттю потенційних можливостей студентів, спрямуванню їх до особистісно розвивальної творчості з метою виховання майбутніх громадян-патріотів нашої держави.

Визначальним підходом у фаховій підготовці студентів-музикантів є *культурологічний*, оскільки саме в культурі сфокусовані системи ціннісних уявлень – основа особистісних орієнтирів суб'єкта, що регулює його діяльність і переводить людину в більш осмислений і впорядкований спосіб буття [3].

Культурологічний підхід тлумачиться як сукупність методичних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального та психологічного життя, у тому числі сфери освіти й педагогіки, через призму системотворчих понять: культура, культурні зразки, норми та цінності, уклад і спосіб життя, культурна діяльність та інтереси тощо [16, с. 69].

Як слушно стверджує Г. Падалка, значення культурологічного впливу мистецтва на становлення особистості важко переоцінити, особливо в контексті нової парадигми людинотворення. У реалізації культуротворчого впливу мистецької діяльності автор підкреслює роль інтегративного художнього виховання, забезпечення цілісності художнього світобачення учнів [11, с. 12–13].

Разом з тим, Г. Дегтярьова у своєму дослідженні акцентує увагу на тому, що «пропонуючи майбутнім учителям знання про різні культури та народне мистецтво, ми тим

самим впливаємо на краще розуміння ними інших людей, допомагаємо їм усвідомити не тільки національну історію та традиції тієї чи іншої раси, а й також свою власну біографію та історію» [9, с. 43].

Даний підхід дає можливість ознайомити студентів з кращими зразками вітчизняного музичного мистецтва, сприятиме усвідомленню його виховного потенціалу для розвитку національно-патріотичних почуттів учнівської молоді.

Водночас важливим є *етнопедagogічний підхід* для формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості школярів. Слушно зауважує О. Рудницька, що уявлення про народне мистецтво людина отримує через етнопедagogічний образ світу, а «осягнення творів народного мистецтва можливе тільки за умови глибокого пізнання історико-етнічного коріння нації» [13].

Так, під час індивідуальних занять з «Хорового диригування», «Постановки голосу», групових занять з «Теорії і методики музичної освіти», «Практикуму з народного співу» та «Хорового класу» у студентів є можливість осягнути національні вокальні та хорові твори, в яких відображені звичаї та традиції українського народу, його історичне минуле, оспівується краса людських почуттів та милування рідним краєм.

Даний підхід сприятиме залученню студентів до науково-дослідної та пошукової діяльності в галузі фольклористики з метою пошуку, розшифрування та запису українських народних пісень; поглибленому вивченню вітчизняного музичного мистецтва, шанобливому ставленню до Батьківщини, суспільства та рідної природи, формуванню національного ідеалу та національної самосвідомості.

Основою реформування вищої мистецької освіти є *компетентнісний підхід*, який скеровує навчально-виховний процес на формування професійних компетентностей майбутнього педагога-музиканта в умовах освітньо-виховного середовища. Важливість даного підходу зумовлена потребою сучасного українського суспільства у підготовці висококваліфікованого фахівця, здатного виховувати художньо-естетичні цінності, національно-патріотичні почуття та національну самосвідомість підростаючого покоління.

У педагогічній науці поняття «професійна компетентність» визначається як інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця. У ній відображено рівень знань, умінь і досвіду, які є достатніми для досягнення мети з певної професійної діяльності, а також моральна позиція фахівця [7, с. 722].

На думку О. Дубасенюк, професійна компетентність сприяє розвитку здатності учителя до ефективної реалізації своєї професійної діяльності, оволодіння ним цілісною системою знань, умінь і навичок. Вони зумовлюють сформованість його різноаспектної професійної педагогічної діяльності, рівень розвитку вчителя як носія визначених цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості» [5, с. 15].

Таким чином, компетентнісний підхід сприяє оволодінню студентами-музикантами системою фахових знань та умінь, зокрема вокально-технічною і диригентською майстерністю з метою досконалого виконання українських народних пісень, їх хорових обробок, творів вітчизняних композиторів. Разом з тим, майбутній вчитель має володіти теоретичними знаннями щодо сутності національної самосвідомості, її структурних компонентів, аналізу художніх образів вітчизняного музичного мистецтва, його ролі у вихованні патріотичних почуттів учнів.

У професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів важливе значення має *діяльнісний підхід*. Як зазначено в освітньому державному документі, такий підхід спрямовує освітній процес на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності й самоосвіти [4].

Погоджуємося з твердженням психологів (Б. Ананьєва, Л. Виготського, С. Рубінштейна та ін.) стосовно того, що діяльнісний підхід забезпечується високим рівнем сформованості

професійних якостей особистості фахівця, повним розкриттям його індивідуальних, потенційно-особистісних можливостей та талантів [12, с. 220].

Діяльнісний підхід у роботі майбутніх педагогів-музикантів виявляється в організації діяльності учнівської молоді. Слушно зауважує О. Олексюк, що діяльнісний підхід вимагає спеціальної роботи з вибору й організації діяльності особистості, з активізації та переведення її в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування. Це передбачає вміння обирати мету й планувати діяльність, організовувати та регулювати її, здійснювати контроль, самоаналіз і оцінку результатів [10, с. 25]. Так, вчитель музичного мистецтва має забезпечити належні умови для роботи з учнями, створити позитивну атмосферу, вміти правильно підібрати необхідний музичний репертуар, використовувати наочні засоби для кращого сприймання українських народних пісень та творів вітчизняних композиторів, зокрема картини, малюнки, плакати, портрети композиторів та ін. Водночас, слід використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, а саме: мережу Інтернет, мультимедійні матеріали, відео та аудіо-матеріали, презентації, електронні-навчальні ресурси та ін. Підготовка до творчої майбутньої діяльності має здійснюватися під час організації концертних програм з патріотичним спрямуванням, музичних казок, лекцій-концертів тощо.

Отже, підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва має ґрунтуватися на науково-методологічних підходах, зокрема особистісно-орієнтованому, культурологічному, етнопедагогічному, компетентнісному, діяльнісному, які виступають у якості загальнонаукових орієнтирів для виховання патріотичних почуттів та національної самосвідомості підрастаючого покоління.

Література

1. Бех І. Д. *Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади*. К : Либідь, 2003. 344 с.
2. Василевська-Скупа Л.П. *Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : монографія*. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. 208 с.
3. Григор'єва В. В. Культурологічні засади підготовки вчителя музики у вищому навальному закладі. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1392. *Урядовий кур'єр*. 2012. 01 лютого. (№ 19). 2012. С. 2.
4. Дубасенюк О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя. *Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства*. Зб. наук. праць молодих дослідників. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 10–16.
5. Кочубей Т. Д., Іващенко К. В. *Системний підхід у вищій школі : навч. посіб.* Умань: ПП Жовтий О.О., 2014. 131 с.
6. Кремень В. Г. *Енциклопедія освіти*. Київ : Юріком, 2008. 1036 с.
7. Кузьмінський А.І. *Педагогіка вищої школи : навч. посіб.* Київ : Знання, 2005. 486 с.
8. Мойсеюк Н. Є. *Педагогіка*. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене. К.: ВАТ КДНК, 2001. 608 с.
9. Олексюк О. М. *Музична педагогіка : навч. посіб.* Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
10. Падалка Г. М. *Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін : монографія*. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
11. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник: О. М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.
12. Рудницька О. П. Мистецтво у професійній підготовці вчителя. *Наукові записки псих.-пед. ф-ту : зб. ст.* – Ч. 1. Полтава, 1997. С. 62 – 66.
13. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. *Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник*. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
14. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки : Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015. С. 1
15. Тезаурус з проблеми міжкультурної взаємодії : словник / автор- укладач : Н. В. Якса. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 164 с.

Про авторів:

Дроздова Катерина Євгеніївна, аспірант кафедри педагогіки і професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (21001, Вінниця, Україна); **ORCID 0000-0001-9079-725X**, katrin4136@gmail.com

Василевська-Скупа Людмила Павлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри вокалу і хорового диригування, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (21001, Вінниця, Україна).

Drozdova K. Ye., Vasylevska-Skupa L. P.

Scientific and methodological approaches to forming a national identity in students education within training context of musical arts teachers upcoming

The paper is viewed the readiness of students (upcoming teachers of musical arts) to have a national identity as a stable characteristic of the person of country where the citizen lives. The result of this readiness should be the ability to form a national conscious person that capable of participating in the development of state life. In this regard, professional training of upcoming teachers of musical arts involves substantiation of scientific and methodological approaches for educational process of schoolchildren self-awareness.

The purpose of the article is to find scientific and methodological approaches to education forming a citizen identity of the person in the training process of upcoming arts teacher.

The scientific and methodological approaches are proposed: person-oriented, cultural, ethno-pedagogical, activity, competence. *The personality-oriented approach* will promote the unleashing of students' potential capabilities, directing them to creative activities which developing personality. This is the goal of educating patriots of the state. *The cultural approach* provide opportunity for students to acquaint with the best examples of national musical art and promote understanding of its educational potential of patriotic feelings of disciple youth. *The ethno-pedagogical approach* will assist the attraction of students to scientific research activities in national folklore in order to search, decipher and record Ukrainian folk songs. *The acting approach* is manifested in organizing of apprentice activities. *This competent approach* helps to master a system of professional knowledge and skills, in particular vocal technical and conductor's skills.

Conclusions. The aforementioned scientific approaches serve as general scientific methodological guidelines for students' education forming patriotic feelings and country-wide citizen self-consciousness.

Keywords: arts teacher; citizen identity; national folklore; readiness of upcoming music teachers.

References

1. Bekh I.D. *Vykhovannia osobystosti: Osobystisno oriientovanyi pidkhid : nauково-praktychni zasady* [Personality upbringing: Personally oriented approach: Scientific and practical principles]. Kyiv: Lybid, 2003. 344 p. (in Ukrainian)
2. Vasylevska-Skupa L.P. *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva : monohrafiia* [Formation of communicative competence of upcoming teachers of musical art]. Vinnytsia, 2014. 208 p. (in Ukrainian)
3. Hryhorieva V.V. *Kulturolohichni zasady pidhotovky vchytelia muzyky u vyshchomu navalnomu zakladi. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity: zatv. postanovoioi Kabinetu Ministriv Ukrainy* [Culturological bases of music teachers` upbringing in higher educational establishments. State standard of basic and complete general secondary education]. [The Decision of the Government of Ukraine], November 23, 2011 No. 1392. *Uriadovyi kurier [Government courier]. February 1, 2012.* (in Ukrainian)
4. Dubaseniuk O.A. *Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi vchytelia* [Competency approach in teacher training]. *Formuvannia estetichnoi kompetentnosti osobystosti zasobamy narodoznavstva. Zb. nauk. prats molodykh doslidnykiv.* [Formation of aesthetic competence of personality means of ethnography. Collection of scientific papers of young researchers]. Zhytomyr, 2010, pp. 10–16. (in Ukrainian)
5. Kochubei T.D. & Ivashchenko K.V. *Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli : navch. posib.* [System approach in higher school: Tutorial]. Uman, 2014. 131 p. (in Ukrainian)
6. Kremen V.H. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv : Yurikom, 2008. 1036 p. (in Ukrainian)
7. Kuzminskiy A.I. *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of high school]. Kyiv, 2005. 486 p. (in Ukrainian)
8. Moiseiuk N.Ye. *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv, 2001. 608 p. (in Ukrainian)
9. Oleksiuk O.M. *Muzychna pedahohika* [Music Pedagogy]. Kyiv, 2006. 188 p. (in Ukrainian)

10. Padalka H. M. *Pedahohika mystetstva: teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin* [Pedagogy of arts: theory and methodology of art disciplines teaching]. Kyiv, 2008. 274 p. (in Ukrainian)
11. *Psykhologichna entsyklopediia* [Psychological Encyclopedia]; Ed. by O.M. Stepanov. Kyiv, 2006. 424 p. (in Ukrainian)
12. Rudnytska O. P. *Mystetstvo u profesiinii pidhotovtsi vchytelia* [Art in teacher training]. *Naukovi zapysky psykhol.-ped. f-tu : zb. st.* [Scientific notes of the psychological and pedagogical faculty: a collection of articles], Volum 1. Poltava, 1997, pp. 62-66. (in Ukrainian)
13. Sysoieva S.O. & Krystopchuk T.Ye. *Metodolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen : pidruchnyk* [Methodology of scientific and pedagogical research: a textbook]. Rivne, 2013. 360 p. (in Ukrainian)
14. *Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi na 2016-2020 roky : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 13 zhovtnia 2015 roku No 580/2015* [Strategy of national-patriotic education of children and youth for 2016-2020: Decree of the President of Ukraine, dated October 13, 2015, No 580]. (in Ukrainian)
15. *Tezaurus z problemy mizhkulturnoi vzaiemodii : slovnyk* [Thesaurus on the problem of intercultural interaction : The dictionary]. Ed. by N.V. Yaks. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka, 2006. 164 p. (in Ukrainian)

About the authors:

Drozdova Kateryna Yevheniivna, Post-graduate Student at the Department of Pedagogy and Professional Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (21001, Vinnytsia, Ukraine); **ORCID 0000-0001-9079-725X**, katrin4136@gmail.com

Vasylevska-Skupa Liudmyla Pavlivna, Candidate of Pedagogy (Ph.D.), Associate Professor, Head at the Department of Vocal and Choral Conducting, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (21001, Vinnytsia, Ukraine)